

Streszczenie

Teatr żydowski w Gdańsku 1876–1968 Mieczysława Abramowicza jest pracą doktorską autora napisaną pod kierunkiem prof. UG, dr hab. Małgorzaty Jarmułowicz.

W pierwszych rozdziałach pracy autor omawia historię teatru żydowskiego poczynając od czasów starożytnych. Judaizm, co prawda zakazuje wszelkich widowisk teatralnych i cyrkowych, ale już w starożytności pojawiali się w teatrach rzymskich pojedynczy aktorzy żydowscy, na przykład wspomniany przez Flawiusza Aliturusa, ulubiony mim Nerona. W czasach nowożytnych i współczesnych wielu artystów żydowskich robiło karierę w teatrach nieżydowskich, np. Sarah Bernhardt, Marcel Marceau, Ludwig Chronek, Max Reinhardt i wielu innych.

Współczesny teatr żydowski ma stosunkowo krótką historię. Wywodzi się z tradycji obchodów święta Purim, podczas którego występowały grajkowie purimowi (purim-szpiler) oraz tradycji tzw. śpiewaków brodzkich (Di broder zinger). Za ojca teatru żydowskiego uważa się Abrahama Goldfadena, który w roku 1876 zainaugurował w mieście Jassy w Rumunii pierwszy żydowski teatr zawodowy. Autor przedstawia rozwój nowożytnego teatru żydowskiego (jidysz i hebrajskiego) oraz dramaturgii żydowskiej w różnych krajach m.in. na przykładzie teatru Estery Rachel Kamińskiej, Maurice'a Schwartza, Jonasa Turkowa, Trupy Wileńskiej czy Habimy.

Pierwsze występy żydowskich aktorów w Gdańsku miały miejsce w roku 1876 – wystąpił wtedy w Wilhelm-Theater kwartet śpiewaków brodzkich Nathana Schwarza i Braci Semmel. Kilka lat później, w roku 1883, w Gdańsku występowała trupa Leona Bergera w repertuarze Goldfadena i z udziałem dawnych aktorów zespołu „ojca teatru żydowskiego”, m.in. z Sopią Goldstein (później Karp).

Wyraźne ożywienie działalności żydowskich zespołów teatralnych w Gdańsku nastąpiło po I wojnie światowej wraz z utworzeniem Wolnego Miasta Gdańska. Ważnym elementem żydowskiego życia teatralnego w Wolnym Mieście Gdańsku były występy gościnne zespołów lub aktorów-solistów. Już w roku 1921 zjechał do Gdańska Wędrowny Dramatyczny Teatr Żydowski z Warszawy Jonasa Turkowa. W następnych latach w Gdańsku gościnnie występowali tacy artyści, jak Abraham Morewski, Chajele Grober, Jakob Wajslic, zespół Jakowa

Żytomirskiego, aktorzy Trupy Wileńskiej. Od roku 1933, gdy powstał gdański Kulturbund (Związek Kulturalny Żydów w Gdańsku), rozpoczęły się częste występy gościnne artystów przyjeżdżających z Rzeszy.

Już u zarania istnienia Wolnego Miasta w Gdańsku miały miejsce próby powołania do życia stałego, zawodowego teatru żydowskiego. Takich prób podjęli się: Pola Chwoles (1926), a po niej Melech Rubin (1929). W roku 1934 warszawski aktor Hirsz Głowiński i były aktor Trupy Wileńskiej, Symcha Wajnsztok, założyli Teatr Żydowski w Gdańsku, stałą scenę prezentującą repertuar w języku jidysz. Autor przedstawia działalność teatru na przykładzie kolejnych dyrekcji zespołu: Głowińskiego i Wajnsztoka, Rudolfa Zasławskiego, ponownie Głowińskiego i Jonasa Turkowa. Teatr prezentował klasyczny repertuar żydowski: utwory Goldfadena, Szaloma Asza, Sz. An-skiego (w tym słynnego *Dybuka*), Jakowa Gordina, Szolema Alejchema i innych dramaturgów żydowskich. Za dyrekcji Turkowa repertuar ten został rozszerzony o sztuki takich autorów, jak: Ladislas Fodor, Wilhelm Werner, Maria Morozowicz-Szczepkowska. W roku 1938 Teatr Żydowski w Gdańsku przeszedł pod patronat miejscowego Kulturbundu, co niezwykle ułatwiło działalność żydowskiej sceny.

Autor omawia też szczegółowo działalność i twórczość gdańskiego dramaturga Maxa Baumanna, autora m.in. sztuki *Glikl Hameln żąda sprawiedliwości* wystawionej w Polsce przez Idę Kamińską.

W związku z nasilającym się w Wolnym Mieście Gdańsku antysemityzmem, hitlerowskimi represjami wobec Żydów, wprowadzeniem „ustaw norymberskich” Teatr Żydowski zakończył swoją działalność w marcu 1938 roku.

Po II wojnie światowej miały miejsce w Gdańsku próby odbudowy życia żydowskiego po Holokauście. W mieście powstawały instytucje żydowskie, związki pracownicze, nawet kibuce. Były też próby rozwinięcia działalności kulturalno-artystycznej. W roku 1947 w salach wrzeszczańskiego Komitetu Żydowskiego wystąpili Szmulik Goldsztajn i Jakub Rotbaum – ostatni artyści żydowscy, którzy wystąpili nad Motławą.

W ostatnim rozdziale niniejszej pracy autor pisze też o powojennych realizacjach *Glikl Hameln żąda sprawiedliwości* Maxa Baumanna, które przygotowała Ida Kamińska.

Pracę zamykają trzy aneksy: *Repertuar* (spis wszystkich przedstawień żydowskich w Gdańsku), *Osoby* (słownik biograficzny teatru żydowskiego w Gdańsku) oraz *Miejsca* (opis sal i budynków, w których występowali artyści żydowscy w Gdańsku).